

Autoritet i Qumran – gennem hukommelse, forandring og stabilitet

Af ph.d. stipendiat, cand. theol. Melissa Sayyad Bach

Dødehavsrullerne, som blev fundet i årene 1947-57 i en række klippehuler nordvest for det Døde Hav, tilhørte formentlig en radikal jødisk gruppering, der holdt til

i bebyggelsen ved Khirbet Qumran ca. 200 f.Kr. til 68 e.Kr. Disse tekster er de ældste beviser på bibelske teksters eksistens. Dette fund har forsynet os med skrifter, som vi kender fra det Gamle Testamente, men også med tekster, som er inspireret af det gammeltestamentlige univers, som her danner grundlag for nyskabelse og genfortælling. Endvidere indeholder Dødshavsrullerne spor af strømninger, som udfylder nogle af hullerne mellem Det Gamle og Det Nye Testamente. Således ændrer og udvider fundet af Dødehavsrullerne præmissen for bibelforskning.

Siden vinteren 2017-2018 har jeg været ansat som ph.d.-studerende ved Det Teologiske Fakultet. Under ph.d.-uddannelsen er det mit mål at afdække, hvordan religiøs autoritet (hellige teksters

autoritet) formidles og etableres gennem hukommelsen. Qumran-biblioteket vidner blandt andet om, hvordan det, der huskes fra hellige tekster, danner grundlag for videre fortællinger. Hellige tekster bliver først hellige, når de er i funktion som autoritative og retningsgivende for nogens levevis. I udgangspunktet skal de være værd at huske og bevare. Gennemslagskraften består i det helt basale, at det, der bliver husket, får autoritet fremfor alt det, der bliver glemt. Menneskets identitet dannes ud fra, hvad det husker, hvad enten det handler om noget, mennesket spejler sig i, eller noget, det tager afstand fra.

Jeg integrerer Whitehouses socialantropologiske teori samt en sub-genre under kognitiv litterær analyse (Construal Level Theory, Burke & Troscianko) med klassisk eksegesi for at identificere de kognitive processer, der gør budskabet i en given tekst værd at huske og bevare. I teksterne undersøger jeg: Hvad huskes? Hvordan huskes det? Hvorfor huskes det?

Hvad huskes?

Jeg har udvalgt tre Qumran-kompositioner (Sekthåndbogen (1QS), Takkesal-

merne (1QH), 4QInstruktion) som case studies, der skal belyse, hvordan teksterne nyskabelse tager afsæt i den velkendte gammeltestamentlige verden og dens meningsunivers.

Teksterne er udvalgt ud fra fem kriterier: 1) De har en central rolle i Qumranbiblioteket, som bekræftes både af indholdet og af antallet af fundne kopier. 2) De repræsenterer forskellige genrer og narrative strukturer. 3) De indeholder elementer af ritual-praksis. 4) I teksterne optræder autoritetsskikkelser, som skaber rammerne for, hvordan autoritet etableres og vedligeholdes. 5) Endelig har alle tre tekster tydelige intertekstuelle forbindelser til Det Gamle Testamente.

1. Sekthåndbogen (1QS) er kategoriseret som en sekterisk tekst, dvs. man formoder, at den er blevet til inden for broderskabet. Således indeholder teksten instruktioner til broderskabet om, hvordan deres liv skal tilrettelægges. Instruktionerne er afbrudt af teologiske formanende passager, der informerer læseren om indretningen af kosmos og en eskatologisk nerve, som er omdrejningspunktet for skriftet. Disse teologiske passagerer kan siges at danne grundlag for, hvorfor instruktionerne er nødvendige; de motiverer læseren til at udføre instruktionerne. Teksten henvender sig til "underviseren" (*maskil*), som er tekstens autoritetsfigur.
2. Takkesalmerne (1QH) betragtes som regel som sekteriske. De udgør ligesom Salmernes Bog en antologi af digte. Indholdet varierer, men en konstant i teksterne er salmistens afhængighed af Gud. Autoritetsfiguren, det talende jeg, identificerer sig selv

med betegnelsen "underviseren", "lærer".

3. 4QInstruktion er den længste visdomstekst i Qumran-biblioteket og beslægtet med visdomslitteraturen i det Gamle Testamente. Den regnes af de fleste forskere ikke for en sekterisk tekst. Tematikken kredser om, hvordan indsigt gives til den forstandige gennem det abstrakte begreb "det kommendes hemmelighed". Endvidere indeholder teksten bl.a. instruktioner om daglige emner som ægteskab, økonomi og høst. Autoritetsfiguren i denne komposition er "den forstandige".

Hvordan huskes det?

Fordi vi kender de bibelske tekster, kan vi analysere, hvordan genfortælling og tilpasning finder sted i Qumran-biblioteket. De bibelske tekster er de velkendte fortællinger, og dette bliver nu i Qumran-teksterne suppleret med en ny fortællingsramme, dvs. en omskrevet overlevering. Forskerne har anvendt kategorierne "sekterisk" og "ikke-sekterisk" for bedre at kunne sortere i Qumran-tekstkorpus. Disse kategorier inddeler teksterne i tekster, som man formoder, broderskabet selv har skrevet (sekteriske), og de tekster, som er anvendt og ejet af broderskabet, men ikke nødvendigvis forfattet af dem (ikke-sekteriske). I stedet for denne kategori-inddeling vil jeg se på, om der i teksterne er spor af fundamentale fællestræk. Det er min arbejdshypotese, at de udvalgte tekster trods forskel i indhold og genre har mere tilfælles og trækker på nogle af de samme elementer for at etablere autoritet.

I Det Gamle Testamente kobles hu-

kommelse, skriftlighed og autoritet sammen. Her kan man fremhæve 5 Mosebog som et markant eksempel. I 5 Mos 8,18 læser vi: '*Husk på Herren din Gud*; det er ham, der giver dig kraft [...]'. Og videre læser vi i 5 Mos 9,7: '*Husk det, og glem ikke, [...]*'. Og ikke mindst i kongeloven 5 Mos 17, 18-19: 'Når han har bestøget sin kongetrone, skal han tage *en afskrift af denne lov til eget brug, efter levitpræsternes diktat*. Den skal ligge hos ham, og *han skal læse i den hele sit liv*, for at han må lære at frygte Herren sin Gud og [...]'. Disse tre aspekter, at huske/ikke glemme, tage afskrift/skriftlighed, Jahves og kongens autoritet, fremhæver, stadfæster og vedligeholder hinanden.

Hellige teksters autoritet findes bl.a. i det helt basale, at de er bevaret i hukommelsen gennem overlevering. Det, der er bevaret og nedskrevet, huskes, mens det, der er gået tabt, glemmes.

Ud fra vores kendskab til de bibelske tekster kan vi analysere, hvordan det, der hentes fra det gammeltestamentlige univers, danner grundlag for en ny fortælling. Eksempelvis i Sekthåndbogen (1QS) og Takkesalmerne (1QH) optræder "underviseren" (*maskil*) som autoritetsfigur. "Underviseren" har en central funktion i etablering og vedligeholdelse af broderskabet. Hans opgave er at udruste nuværende samt kommende medlemmer med den rette viden til at udføre broderskabets rette livsstil. "Underviserens" autoritet er bl.a. bygget på at være modtager af åbenbaring og formidle en hemmelig viden i det rette omfang og til den rette tid.

"Underviseren" findes ikke i Det Gamle Testamente som et embede eller en fastlåst størrelse. Roden *sakal* optræder hyppigt i Det Gamle Testamente og

ofte i forbindelse med formidling eller opnåelse af indsigt. I Dan 11-12 optræder roden på en måde, der har mest tilfælles med den måde, hvorpå *maskil* anvendes i Qumran-litteraturen.

I Dan 12,3 er der tale om de vises skæbne: '*De indsigtfulde (hamaskilim) skal stråle som himmelhvælvingens stråleglans, [...]*'. Det er let at få øje på den gammeltestamentlige inspiration, hvad angår figuren *maskil*. Samtidig er der tale om en videreudvikling af figuren. Fra at være en egenskab, man enten kan tilegne sig eller videregive, bliver "underviseren" i Qumran-litteraturen mere avanceret i form af et fast og autoritativt embede.

I projektet kombinerer jeg klassisk eksegesi med kognitiv analyse. Jeg vil særligt inddrage en socialantropologisk ritualteori, *Modes of Religiosity* (Whitehouse 2004), som skildrer intuitiv hukommelse og emotionelle processer. Teorien beskriver den emotionelle effekt, et ritual har i hukommelsen i kraft af, hvor hyppigt det pågældende ritual praktiseres. Ifølge modes-teorien er der tale om to parallelle processer, som er vitale for, at en ideologi kan overleve: Den ene proces går ud på, at det religiøse indhold må tage en form, som fordrer at blive husket. Den anden proces handler om, at man er eller man holdes motiveret for at videregive det religiøse indhold.

Processerne kan beskrives som to "modes": Den ene kaldes *the Imagistic Mode*, som skildrer ritualer, der udføres med lav hyppighed. Netop derfor skaber disse ritualer en høj emotionel påvirkning hos deltageren. Fordelen med denne slags ritualer er, at de skaber en følelse af varig åbenbaring. Den erfaring, der opnås gennem disse ritualer, lagres i den episodi-

ske hukommelse og former deltagerens identitet. Ulemper ved denne erfaring er, at det er vanskeligt at huske komplekse doktriner, når kun *Imagistic Mode* aktiveres, fordi ritualer udføres så sjældent.

I den anden "mode", *the Doctrinal Mode*, opføres ritualerne hyppigt, og derfor opstår der en lav emotionel stimulation. Fordelen ved denne form er, at der kan lagres en stor mængde information i den semantiske hukommelse hos den, der overværer eller deltager i ritualer. Ulemper ved et højfrekvent ritual er, at det medfører en reduceret motivation. Her kan reduceret motivation undgås gennem forjættelse om evigt liv versus trussel om evig fortabelse.

Ud over modes-teorien applicerer jeg kognitiv litterær analyse, en paraplybetegnelse, der dækker over forskellige analytiske værktøjer, som er nyttige i forholdet mellem kognition og skriftlighed. Modes-teorien er udviklet med henblik på ritualer, der udføres i praksis. Således kan denne teori komme til kort, når der er tale om skriftlig overlevering. Derfor er det hensigtsmæssigt også at inddrage metoder, som er direkte beregnet på tekster. Endelig vil jeg anvende narrativ analyseteori for at afdække aspekter af identitetsdannelse gennem narrativitet og for at vise, hvordan vi gennem historier husker og videregiver det, som er værd at huske.

Hvorfor huskes det?

De tre Qumran-tekster er fælles om en eskatologisk horisont, hvor målet er at opnå den rette livsstil, så man kan sikre sig evigt liv frem for evig fortabelse. Modes-teorien anser løftet om evigt liv og sanktionen om evig fortabelse for

mekanismer, der holder motivationen på det rette niveau. For at analysere, hvorfor disse mekanismer virker motiverende, vil jeg inddrage en af sub-genrerne i kognitiv litterær analyse, Construal Level Theory (CLT). Teorien beskriver forholdet mellem psykologisk distance og evnen til at tænke abstrakt. Den grundlæggende ide er, at jo længere væk et objekt er fra personen, jo mere abstrakt forekommer det. Og omvendt jo tættere objektet er på personen, jo mere konkret bliver objektet opfattet. CLT-teorien anvendes i analyse af science fiction-genren (scifi).

Scifi foregår som regel i en apokalyptisk og eskatologisk verden. Genren virker gennem fremmedgørelse ved at hive læseren ud af de gængse rammer og ophæver den synlige verden. Den kognitive fremmedgørelse i scifi kan sammenlignes med måden, hvorpå eskatologien virker i Qumran-litteratur.

Ved at kombinere disse metoder er det mit mål at kunne identificere, hvorledes eskatologi bliver et kognitivt forestillingsrum, som motiverer hukommelsen. Qumran-litteraturen er i høj grad præget af et eskatologisk verdenssyn, som stammer fra den gammeltestamentlige referenceramme. Hensigten er at belyse, hvorledes vi kan spore to ting: 1) Hvordan hukommelsen har brug for både noget kendt (stabilitet/de bibelske referencerammer) og noget ukendt (forandring/den udviklede eskatologi) for at holde læseren/tilhøreren motiveret. 2) Hvordan fungerer disse grundlæggende kognitive mekanismer? Projektet er blot i sin begyndelse. Jeg glæder mig til at se, hvor projektet bærer hen, og hvilke nye aspekter af autoritet der kan belyses gennem stabilitet og forandring i hukommelsen.